

RUUKKU Taiteellisen tutkimuksen kausijulkaisu
Studies in Artistic Research
Tidskrift för konstnärlig forskning

Numero 7 (2017)

HARJOITTELU JA HARJOITTAMI- NEN TAITEESSA

Puheenvuoro
ruukku.journal.fi

Tuntuma ja harjaantumisen halu tutkimusasetelman muodostumisessa

TANELI TUOVINEN

Tuntuma ja harjaantumisen halu tutkimusasetelman muodostumisessa

Tutkimuspuhe seuraa käytäntöä usein turvalliselta etäisyydeltä. Harjaantumisen problematiikka voi antaa taiteellisen tutkimuksen piirissä keskusteluyhteyden, jossa säilyvät mukana myös taiteellisen toiminnan piirteet ja vastuut, joilta ei ajatteleamalla pääse turvaan. Toisaalta kaikki tiedon kritiikit näyttävät osoittavan, että mitä konkreettisemmalla kohdattu asia vaikuttaa, sitä enemmän ajattelua se vaatii osakseen. Johonkin vastukseen nähden harjaantunut taito voidaan tässä mielessä ymmärtää ajatteluna, joka ei edellytä konkreettisen ylittämistä. Harjaantuminen edellyttää toimintatavan löytämistä, jossa konkreettiset ehdot säilyvät ymmärtämisen toisena osapuolena. Kokemuksen jäsentyessä harjaantumisessa uudelleen myös toiminnan konkreettiset ehdot tulevat uudelleen tulkituiksi.

Tekstissäni pohdin tutkimusasetelman muodostumista taiteellisessa toiminnassa harjaantumisen yhteydessä¹. Tämä voidaan esittää esimerkiksi seuraavina vaiheina²:

- 1) käytäntö tulee tehdyksi
- 2) taito tulee tarkoituksenmukaisesti kehitetyksi
- 3) menettelytavat tulevat tunnistetuiksi tietämistä varten

Neljäs vaihe erottautuu näistä juuri selkeän tutkimuksellisen näkökulmansa vuoksi. Neljättä vaihetta ei kuitenkaan olisi ilman kolmea ensimmäistä.

4) käytäntö tulee tietoiseksi epistemisestä luonteestaan. (Palaan Foucaultin episteme käsitteen tulkintaani myöhemmin.) Oivallus mahdollistaa epistemen luonteen ja siihen kuuluvien menettelytapojen soveltamisen muissakin yhteyksissä. Soveltaminen ei siis tarkoita enää vain vaiheiden 1-3 mukaista työskentelyä edes taiteidenvälisessä tai kokonaisvaltaisessa merkityksessä. Erona on oivaltaa

¹ Tekstini on tiivistys tutkimustuloksista, jotka esittelen yksityiskohtaisemmin väitöstyössäni *Taiteellinen työ ja visuaalinen ajattelu – eräs havainnon tutkimushistoria* osassa 2.

² Kolme ensimmäistä vaihetta tulevat ilmi Aristoteleen tekstissä *Nikomakhoksen etiikka* luvussa 6, jossa hän käsittelee taitoa, opettamista ja taitamista.

oma käytäntö epistemen lähteenä. Oivalluksen myötä toiminta tarjoaa kehitysuuntia ja evidenssiä, joita aiemmin paljastui vain tietyssä taidemuodossa tai -la-
jissa.

Edellä mainittujen vaiheiden tarkoituksena on tuoda keskustelun alle taiteen harjoittajassa tapahtuva tarkastelukulman muutos, jonka lähteenä harjoittaminen toimii, mutta jolle taiteellinen käytäntö sinänsä ei tarjoa selitystä.

Taiteellisen tutkimuksen professori Esa Kirkkopelto esitti näkemyksensä taiteelliselle tutkimukselle ominaisesta tutkimusasetelman muodostumisesta virkaanastujaisluennossaan (2007). Hänen mukaansa taiteellinen tutkimus ei voi olla vain vaihtoehtoinen tapa tehdä taidetta vaan tutkivan taiteen erottaa taiteellisesta tutkimisesta juuri pyrkimys teorian muodostukseen.

“Taiteellinen tutkimus ei ole kiinnostunut vain taiteilijan omien taitojen tai taiteen kehittämistä. <...>. Tässä sijaitsee olennainen tutkijaeettinen kriteeri, joka määrittää taiteellista tutkijuutta suhteessa muihin taiteilijoihin. Vaikka taiteellinen tutkimus liittyy johonkin taiteenlajiin tai sen hienojakoisimpaankin haaraan, se ei tutki varsinaisesti sitä vaan artikuloi teoreettisesti tuon taiteen suhdetta johonkin mistä käsin määräytyy sen totuus, toisin sanoen: se perustelee kyseistä taidetta uudestaan. Tutkija kohtaa kysymyksen jostakin taiteenlajista kokonaisuutena, toisin sanoen sen rajoista, ja pyrkii niiden uudelleenartikulointiin. Näin tehdessään tutkijan positio ei tarkalleen ottaen ole enää tuon taiteenlajin piirissä, vaan missä? Väitän, että se on taiteellisessa tutkimuksessa.”(Kirkkopelto 2007)

Tulkitsen tässä tekstissä edelleen Kirkkopellon ajatusta nimenomaan *taiteellisessa toiminnassa harjaantumisen* näkökulmasta. Näin tekemällä muistutan, että yllä kuvattu “asettuminen taiteelliseen tutkimukseen” tai ”teoreettinen artikuloiminen” täytyy toteutua jo tietyn ammattitaidon sisällä, harjaantumisessa, jo saavutettua taitoa uudelleen tulkitsemalla, muuten se ei aidosti tapahdu millään muullakaan tasolla. Taiteen harjoittaja/tutkija ei voi yhtäkkiä valita, mitä tahansa muuta tapaa tietää, etsiä ja saada tietoa, tulla vakuuttuneeksi tiedosta ja sanallistaa sitä. Tästä piirteestä johtuen pohdin myös mahdollisuutta ajatella teoreettista taiteellisessa tutkimuksessa jonakin muuna kuin abstraktion, sovellettavuutena ja yleispätevyytenä. Voisiko teoreettinen harjaantumisen yhteydessä viitata johonkin meille mahdolliseen silloin kun löydämme itsessämme ja toisissamme menettelytavat, joissa tunnistamme sellaista mikä ei liity entiseen? Taiteen harjoittajat puhuvat usein tuntumasta tällaisena toimintaa ohjaavana ja arvioivana periaatteena.

Tuntuman vakuuttavuus

Eräs harjoittelun ja taiteellisessa toiminnassa harjaantumisen olennainen piirre on siinä kehkeytyvä tuntuma. Yleensä taitavassa toiminnassa on jokin erityisen herkkistynyt kehollinen kohta, usein puhutaan sormenpäistä. Tällaisessa jatkuvasti tarkkaavaisen toiminnan kosketuskohdassa tuntuma tulee esiin. Tuntuma ilmenee eräänlaisena toimintavalmiuden otteena, jossa toimija ja toiminnan puitteet toimivat yhdessä. Tämä ei tietenkään päde vain taiteellisen toiminnan välineisiin vaan kaikkeen maailmassa toimimisen taitoihin. Tuntumaan, tuntuihin, tuntoihin viittaavat ilmaukset ja lausumat esimerkiksi niin taideteoksia, sairauksia, kuin urheilusuorituksiakin koskevassa keskustelussa osoittavat jatkuvasti, ettei kyseessä ole tunne psykologisessa mielessä vaan konkreettinen kosketuskohta työssä ja havaintokokemuksessa tavoitettuihin *merkityksellisiin* asioihin.

Tavoitteellisuus toiminnassa edellyttää tuntumaa, joka taas on aikaansaatu tietynlaisen harjaantumisen piirissä: tuntuma syntyy työn tekemisessä ja hiipuu toiminnan tauotessa. Tuntuma tekee meistä valikoivia mutta mahdollistamalla aistisia ³ lopputuloksia, se pitää meidät merkityksellisyyden voimavirrassa. Näin tuntuman intiimi omakohtaisuus paljastaa kaikkia koskevan luonteensa. Tuntuma on jo itsessään jonkinlainen aikaansaannos: toimintaa koettelevaa vastaanottamista ja kohtaamista valmistavaa aluetta itsessä. Tuntuma on monin tavoin perustavampi piirre harjaantumista kuin opittu ja jo harjoitettu koska se on taiteellisessa työssä harjaantuneessa muullakin tavoin kuin vain käsitteinä: se on hänessä toiminnan kehollisena pakkona, jota ei voi väistää. Tästä syystä toiminta ja siinä harjaantuminen tuottaa oivalluksia, joita ei voi ulkoistaa tai toteuttaa toisen puolesta. Esiintyvälle taiteilijalle tuntuman ylläpitäminen on osa päivittäistä arkea, perusrutiini, jota ilman hän tuntee olonsa vajaaksi. Kysymys on siitä otteesta, jolla taiteelliseen toimintaan kuuluville elementeille avaudutaan ja kuinka niitä koetellaan ja hallitaan. Myös opetustyötä tekevälle on selvää, ettei tietous, käsitteet ja teoriat ymmärrettyinä pelkkinä harjoittamattomina varastoina vielä takaa toiminnan osuutta.

Tuntuman mahdollisuus ja välttämättömyys on juurtunut arkiseen elämiseen, joka myös on tiettyjen perustaitojen ja herkkyyksien jatkuvaa harjoittamista ja ylläpitämistä. Kaiken tavoitteellisen kanssakäymisen ratkaisevissa piirteissä olemme riippuvaisia ajoituksesta, jännitteiden rakentamisesta ja purkamisesta, näkemyksen osuvuudesta, mahdollisuuksien avaamisesta, sopivien suhteiden tajusta, intensiteeteistä, hetkellisistä oivalluksista, kokonaisuuksien hahmottamisesta, myös sanavarasto voidaan ymmärtää erääksi yllä pidettäväksi ja harjoitettavaksi

³ (sellaista aisteista riippuvaista, joka ei ole pelkkää kuuluvaa, näkyvää ja tuntuvaa jne.)

tuntuman piirteeksi. Edellä mainittuja piirteitä voidaan ymmärtää kuvauksina siitä kuinka toiminnan osuvuuteen pyrkiessämme olemme riippuvaisia tunteista: olemme konkreettisimmillaan suhteessa niihin olioihin, joihin toiminta juuri nyt saattaa tekijälleen ilmetä. (Noë 2004, 2009.)

Tuntuman moninaisuuden keskellä meillä on kuitenkin, Lingistä (2007, 1-6) mukaillen, kyky löytää keskenämme oikeat sanat, oikeat kestot, oikeat hiljaisuudet, oikeat rytmit ja oikeat kosketukset välillämme. Oletamme toisiltamme taitavuutta ja hallintaa edellä mainituissa toiminnan jäsentämisen piirteissä. Halu harjaantua, vakuuttua ja tulla harjaannutetuksi tunteiden ehdoilla on välittömämpi reitti toisen kokemukseen, kun toiminta on tärkeintä. Yhteistoiminta, kuten omien ajatustenkin työstäminenkin taiteellisessa toiminnassa, edellyttää mitä olen tässä kutsunut tunteiksi: elävällä toiminnalla rajattua, kehon toimintapiirissä läsnäolevaa merkitysyhteyttä, joka ei verifioitu mihinkään jo olemassa olevaan kohteeseen sitoutuneen ”kriittisen” etäisyyden piirissä.

Tuntuma taitekohtana

Muutokset tunteissa ovat jokaiselle harjoittajalle tuttu ilmiö. Usein tietyn taiteellisen tekniikan alkeiden harjoittelussa jo keskitytään tunteiden laadullisiin muutoksiin. Laadullisten muutosten ja harjoittelun yhteyden tunnistamisen myötä tunteiden työstäminen voi erottua omaksi käytännökseen. Taiteilija voi tutkia työssään sitä taitoa, jossa konkreettiset puitteet avautuvat merkityksellisinä tai pikemminkin valmiina merkityksen antoon⁴. Tällaisessa tutkimisessa ei ratkaiseviltä osin ole ehkä muuta todellisuutta kuin itse käytännön menettelytavat, jossa koettelu ja tutkimisen tulokset voivat ilmetä.

Toiminnassa aikaansaatu tuntuma viittaa menettelytapaan, jossa kullakin taiteellisella toimijalla on jo työssään ennen kaikkia peruskäsitteitä tuntuma siitä, ”mitä” on olemassa ja ”kuinka” sen oleminen on riippuvaista siitä, mitä itse kukin tietää olevansa valmis tekemään. Tuntuma ei siis tule ilmiöihin lisäksi tai jaa niiden kokonaisuutta. Tunteiden käsitteen esille ottamisella ei ole tarkoitus väittää jotakin asioiden olemuksesta vaan asettaa taiteellinen tutkimus kontekstiin, jossa ei voi – menetelmällisesti – ottaa filosofian tai tieteen välimatkaa synnyttävää väliettä, nimeämistä tai objektiksi tekemistä. Tuntuma on siis merkitysyhteys, jossa toiminta voi tulla tarkastelluksi jonakin säilyttämällä edelleen ne piirteet, joiden varassa toiminta muuttui harjoittajansa mieltä kiinnittäväksi ilmiöksi.

Taiteellisessa toiminnassa harjaantumisen yhteydessä tunteiden tutkiminen edellä ehdottamanani *epistemisenä* asenteena ja herkkyytenä on osuvaa, koska aistisena tuntuma aina jo sisältää tietyllä tapaa rajoittuneen intressin, jotenkin kehitellyn fokuksen johonkin. Tunteiden tiettyssä toiminnassa tekee mahdolliseksi,

⁴ Tämä on pikemminkin ohjelma nykytaiteessa.

että vain tietyt lopputulokset tulevat tunnistetuiksi, ajatelluiksi tai hyväksytyiksi. Näin se toimii ehtona näkyville ilmiöille Foucaultin (2005, 2010) epistemen tapaan, *mutta rajaa yksittäisen toiminnan piiriin*.

Taiteellisessa etenemisessä tällainen tiedon lähteen ajatus on tyydyttävä, koska tuntuman piirissä lopputuloksen uskottavuus on jo sisäänkietoutunut sen selviämisen rakenteeseen. Tuntuma vakuuttaa vain tuntumana ja jää sen vuoksi ulkopuolelle yritysten asettaa se jonkin toisen kuvaksi tai ilmaukseksi. Tämän piirteen johdonmukainen tutkiminen ei ole luonnollinen olotila ja voidaankin ymmärtää pikemminkin taiteelliseen työhön kuuluvaksi *teoreettiseksi intressiksi ja epistemiseksi kiinnostukseksi*. Kumpikin nousevat siitä harjoituksella aikaan saadusta ymmärtämisestä, joka kulloinkin saa tunnistamaan sen, mikä ilmaantuu.

Tuntuma ja harjaantumisen halu eivät ole ”objektiivista” tietoa sanan nykyaikaisessa mielessä, sillä näiden teoreettinen muoto ja välttämättömyyden vaatimus kokemuksellisena ilmiönä on riippumaton tavasta, jolla ne ilmaistaan, kuvataan tai yleensä kommunikoidaan. Tuntuman ja harjaantumisen halun välistä dynamiikkaa voidaan taiteellisessa toiminnassa harjaantumisen piirissä tarkastella eletyn toiminnan todellisuuden ja sitä rakentavien piirteiden, syntymisen, muuttumisen, suhteellisuuden, itsenäisyyden ja kuoleminen teoriana. Teoreettinen ei siis näin ymmärrettynä välttämättä nouse käytännön harjoittamisen yläpuolelle vaan on läsnä mahdollisuudessa olla yhtä aikaa mukana harjaantumisessa ja arvioida sitä.

Loppupäätelmät

Edellä pyrkimyksenäni ei ole ollut esittää tuntumaa yläkäsitteenä missään induktiivisessa mielessä. Ei ole olemassa yleistä järjestystä tai edes ”avoimuutta” jota kaikki taiteellinen toiminta seuraisi. Tuntuman piirissä taiteellinen toiminta ei ole erityistapauksia yleisestä vaan aidosti eri aikaan ja paikkaan syntyneitä tematisointeja. Taidossa harjaantuminen, taiteellinen toiminta, niin kuin yksittäinen kehokin, ”valloittaa” omaa toimintapiiriään ja itseluottamustaan historiassaan ilman, että mitään valmista rinnastusta johonkin muuhun voisi tehdä sen piirteistä. Kukaan ei voi itse päättää milloin harjoitus todella johtaa oivallukseen, eikä oivalusta voida ulkoapäin taata.

Tuntuma on luonteeltaan taiteen harjoittajaa koettelevaa, sillä sen rajat ovat satunnaiset, sekavat, ristiriitaiset, elävät ja muuttuvat, mutta kukaan ei tiedä mistään muusta tuntumasta kuin omastaan; tuntumaa ei ole missään muissa rajoissa. Tuntuman erityinen piirre uuden jaettavan ajattelun aikaansaamisen kannalta on se, ettei se haihdu ilmaan kuten puhe ja ajatus. Tietyissä tuntumassa tavoitettu herkkyys ja asenne kulkeutuvat harjoittajan lihassa myös sellaisiin elämisen yhteyksiin, jotka eivät välttämättä liity enää mitenkään toiminnanmuotoon, jossa tuntumaa alunperin harjoitettiin. Harjaantumisen keholliset jäljet saavat

tunnistamaan muuallakin ilmiöitä, jotka ehkä ovat ilmiöitä juuri siksi, että minä olen tuntumani aisteista riippuvaisen ja vaikutuksille alttiin merkityksen “takana”, jonkinlaisena todistuksena tälle tapahtumiselle. Näyttää siltä, että kaikesta harjoittelusta huolimatta ainoastaan tuntuman rajaama kokemus todistaa yksittäisiä kohtia taiteellisessa toiminnassa vaikei koskaan sitä kokonaan. Tuntumana eletty historia ilmaantuu ja jäsentyy omalla tavallaan, jopa tavoilla jotka yllättävät kokijansa, mutta kuitenkin kuuluvat selkeästi tiettyyn ammattitaitoon.

Koska tuntumassa konkreettinen maailma vuotaa sisään, arkinen toiminamme muistuttaa rituaaleja, joissa heittäydymme laajemman yhteyden varaan ja työstämme tätä haurasta yhteyttä (Noë 2012). Tähän olemme sotkeutuneet. Taitomme, kykymme ovat aina jonkinlaisia itsenäisyyden suvantoja, taitoa antaa ja tehdä tilaa, tavoittaa omaa aikaa tai muodostaa argumentti, ollessamme kuitenkin riippuvaisia kaikesta muusta. Tällainen *episteminen hallinta* on taiteen ja sosiaalisen elämän ydintä. Jotta tuntumassa ja harjaantumisen halussa ilmaantuva voisi saada hahmon, jonka sen ilmaannuttaja voi itse ymmärtää, ja jonka mukaan muutkin voivat sen siten vastaanottaa, niin kehollisuuden ja kulttuurin välillä on oltava vahva side juuri yhdessä ihmisessä.

Tuntuma täytyy edellyttää, jotta harjaantumisen johdonmukaisuus on mahdollinen. Harjaantumisen johdonmukaisuus koostuu niin fiktiivisistä kuin konkreettisista kohtaamisista ihmisten ja luonnon kanssa, joita on kuitenkin omalta kohdalta mahdotonta tyydyttävästi erottaa. Käytännöissämme kuitenkin konkreettisen ja kuvitellun yhteenkuuluvuus on kuitenkin kaikkein olennaisinta: tapahtuma, jossa toiminta näyttäytyy tunnistettavana jonakin, muodostaa toiminnan piirissä asiat ja tilanteet, joista reflektio puhuu. (Noë 2004, 2009.) Taiteellisen työn tekijä voi olla mukana monessa prosessissa (taiteellisessa, pedagogisessa, poliittisessa, alitajuisessa, ekologisessa), mutta ilman taitekohtaa, jossa tämän toiminnan piirteet tulevat toimijalle itselleen tunnistettaviksi, myöskään toiminnan historiallisuutta (harjaantumista) ei voida ymmärtää.

Tuntumansa kokeminen omassa harjaumisessaan muuttaa koko ajan niitä ilmiöitä joita harjaantuminen tuo esiin. Näin harjaantuminen itsessään voi kehittyä tuntumansa mukaan niissä piirteissä, jotka toimintaan jo kuuluu. (Dewey 1934, 36-37.)

Diskurssi taiteellisessa toiminnassa harjaumisesta eroaa keskustelusta mitä on taide, joka karatessaan keskusteluksi taidekäsityksistä muuttuu yleensä hyvin epäselväksi. Harjaumisessa mahdollista tutkimusasetelmaa, epistemistä kiinnostusta ja teoreettista intressiä, jotka toiminnassa tunnistetaan, tämä epäselvyys ei ole koskettanut samalla tavalla. Käytäntöjensä taitaminen kertoo aina keskustelun mahdollisuudesta, jota pelkät käsitykset eivät voi valloittaa. Näin harjaantuva toiminta tuntumassa piirtyvänä tavoitteellisuutena voidaan ymmärtää diskurssiksi siltä osin kuin käsitteet ja oikeat menettelytavat tulevat koetelluiksi siihen nähden mistä tuntuma on. Tuntuma viittaa aina toimintaan, jota määrittää

myös se, mikä voidaan kokea. Siksi taiteellisessa toiminnassa harjaantuvilla on erityinen episteminen suhde todellisuuteen: he eivät voi olla sen suhteen ylimielisiä!

Tuntuman ja harjaantumisen halun pääasiallinen merkitys tutkimuksen tapahtumassa ei ole siinä, mitä se tuottaa vaan sen alueen rajaamisessa, josta taide ja ymmärtäminen voivat olla. Jokaisella erilaisella taiteellisella työllä on omanlaisensa tuntuma ja harjaantumisen halunsa eräänlaisena tutkimisen horisonttina, jossa toiminnan merkitysyhteys voi tulla esille: näin taiteellinen työ tulee tekijälleen mahdolliseksi.

TaT Taneli Tuovinen (s.1979)

Yliopistonlehtori, taiteidenvälinen pedagogiikka, Aalto /ARTS

7.6.2017

Viitteet

- Aristoteles. 1981. *Nikomakhoksen etiikka*. Kääntäjä Simo Knuutila. Juva: Gaudeamus
- Dewey, John. 1934/1980. *Art as Experience*. New York: Penguin
- Foucault, Michel. 2005. *Tiedon arkeologia*. Tampere: Vastapaino
- Foucault, Michel. 2010. *Sanat ja asiat*. Eräs ihmistieteiden arkeologia. Helsinki: Gaudeamus
- Kirkkopelto, Esa. 2007. Virkaanastujaisluento. *Teatterikorkealehti 2/2007*
- Lingis, Alphonso. 2007. Contact and Carres. *Journal of Phenomenological Psychology 38* (2007), 1-6
- Noë, Alva. 2004. *Action in Perception*. Cambridge: The MIT Press
- Noë, Alva. 2009. *Out of Our Heads*. Hill and Wang: New York
- Noë, Alva. 2012. *Varieties of Presence*. Harvard University Press
- Tuovinen, Taneli. 2016. *Taiteellinen työ ja visuaalinen ajattelu. Eräs havainnon tutkimushistoria*. Helsinki: Aalto ARTS Books

RUUKKU – Studies in Artistic Research. Julkaisija: Taideyliopisto, Aalto-yliopisto, Lapin Yliopisto. www.ruukku.journal.fi

Tämä puheenvuoro julkaistiin alun perin verkkosivumuotoisena. Tämä PDF on luotu vuonna 2026, ja siinä on alkuperäisestä poikkeava ulkoasu.

Tekijänoikeus ja lisenssi: Tekijänoikeus pysyy tekijällä. Julkaisija soveltaa numerosta 15 eteenpäin Creative Commons -lisenssilauseketta: Kaikki tämän kausijulkaisun sisältö, pois-sulkien yksittäiset logot, kuvat, ääni- ja videotiedostot ja muut taiteelliset tuotannot on lisen-soitu Creative Commons Nimeä-EiKaupallinen-EiMuutoksia 4.0 Kansainvälinen -lisenssin alle.